

IŞIK ÜLKESİNDE KADIN OLMAK

Araştırma Sorusu: Zeynep Göğüş'ün *Işık Ülkесinden* romanında göç ve yeni rejim ile değişen koşulların kadın figürlerin kimliklerine etkisi nasıl işlenmiştir?

Ders: Türkçe A, Category 1

Sözcük Sayısı: 4162

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. KADIN KİMLİĞİNE ETKİ EDEN ÖĞELER	5
II. I. KIYAFET	5
II.II. EĞİTİM.....	11
II.III. EVLİLİK.....	14
III. SONUÇ	17
IV. KAYNAKÇA	19

I. GİRİŞ

İnsanların, toplumların ve devletlerin hayatlarında önemli dönüşüm anları vardır. Bunların başında ülkenin bağımsızlık mücadelesi gelir. Bağımsızlık, bir milletin yazgısını belirlediği gibi içinde yaşayan toplumun ve bireylerin de kimliklerinin şekillenmesinde önemli rol oynar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesi yaşanan Balkan Savaşları ve Millî Mücadele bu sarsıntının yansımalarını içerir. Balkan Savaşları ile Sırp, Bulgar ve Yunan zulmünden kaçan insanların göç ile Anadolu'ya geri dönmeleri, Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşı, cumhuriyetin ilanı ve devrimlerin gerçekleştirilmesi hem bireyin hem de toplumun varlık mücadelesinin aşamalarıdır. Yeniye doğru atılan her bir adım bireylerde farklı etkilere sebep olabildiği gibi göç, yeni rejim, devrimler gibi köklü değişimler kültürel, sosyal, ekonomik kırılmalara ve dönüşümlere neden olabilir. Bundan en fazla etkilenen kesimlerin başında kadınlar gelir. Osmanlı Devleti döneminde gelenek, din ve toplumsal rollere dayalı kadın kimliği Cumhuriyet rejimi ve devrimler ile değişime uğramış, yeni ile eski arasında sıkışan kadınlar yeniye uyum sağlamakta zorlanmış fakat cumhuriyet nesli yeni değerlerle yetişmiştir.

Cumhuriyete geçiş dönemi pek çok yazar tarafından ele alınmıştır. Bağımsızlık mücadelesinin kolay kazanılmadığının gösterilmesi amacıyla kurtuluş mücadelesi öncesi yazarlar (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar) savaşa ve devrimlere tanıklık etmesi amacıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara'ya davet edilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet değerlerinin halka benimsetilmesi amacıyla romanlar yazılmıştır: *“Bu dönemde roman, Tanzimat'tan beri süregelen eğitici / didaktik olma vasfını Cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde sürdürür... En önemli görev, yine romancılara düşer; çünkü kitle iletişim araçlarının yokluğunda, ideolojinin topluma nüfuz etmesini sağlayacak en uygun silah, edebiyat, özellikle, romandı.”* (Türkeş, 428) Bunun yanında bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle Cumhuriyet değerlerini savunan romanlar kaleme alınmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in “Yeşil Gece” romanı bunun örneğidir.

Cumhuriyet devrimlerinin kadın kimliği üzerinde etkileri ise Betül Coşkun'un "Türk Modernleşmesini Kadın Romanları Üzerinden Okumak" makalesinde belirttiği üzere geleneksel ve batılı tip kadın kurguları üzerinden ilerlemiş ve kadının evlilik, eğitim, giyim, esaret, çalışma hayatı üzerinden işlenmiştir. ¹

Zeynep Göğüş'ün *Işık Ülkesinden* isimli romanı Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'e geçişi anlatan bir romandır. Göğüş, romanında değişimin kadına etkisine odaklanarak bütün bu dönemde kadın kimliğinin geçirdiği değişimi okurla paylaşır. Balkan Savaşları ile Sırp zulmünden kaçan bir Balkan ailesi örneğinden hareketle kurgulanan romanda Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet rejimine geçiş ve devrimler farklı nesillere etkisi bakımından ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nde geri planda, toplumsal roller gereği toplum hayatından kopuk bir kadın kimliği ortaya konulurken Kurtuluş Savaşı sonrası dönemde yeni rejim ve devrimlerle birlikte kadınlar yeni kimliklerine kavuşmuşlar; toplum hayatında akıl, emek ve eğitimleri ile yer almışlardır. Romanda göç, savaş, devlet kurma vb. değişimler içerisinde kadın kimliğine şekil veren en güçlü öğeler rejim ve devrimlerdir. Bu bağlamdan hareketle çalışmada "Zeynep Göğüş'ün *Işık Ülkesinden* romanında göç ve yeni rejim ile değişen koşulların kadın figürlerin kimliklerine etkisine odaklanılmıştır.

Romannın iletisi, Cumhuriyet neslini temsil eden kadın figür Nezihe'nin ifade ettiği "*Kadınlara verilen haklar anlatıldıkça Atatürk'e bin kere şükreliyordu.*" (Göğüş, 83) düşüncesine dayanır. Yazar düşüncesini ispat etmek amacıyla kadın figürlerden yararlanmış; alt ve üst nesil kadın karakterler çizerek bunların Cumhuriyet rejimi ve yapılan devrimlerle ilişkilerini ele almıştır.

-
- ¹ Coşkun, Betül, Türk Modernleşmesini Kadın Romanları Üzerinden Okumak, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S. 4, 2010

Kadın kimliği sorununu ele alan bu makalede “Kadın kimliğinin oluşumunda en önemli adım özgürlüklerin önünü açan Cumhuriyet rejimine geçiştir. Bu sayede kadınlar özgürlük, eşitlik ve katılımcılık özelliklerini kazanmıştır.” düşüncesi temel noktadır. Mustafa Kemal Atatürk, sadece devleti düşmandan temizlememiş, aynı zamanda rejim değişikliği ile kadın kimliğinin en önemli adımı olan “özgürlük, eşitlik ve katılımcılık” özelliklerini kadınlara kazandırmıştır. Kurtuluş Savaşı ve devlet kurmak, ülkeyi bağımsızlaştırırken rejim değişimi ve devrimler olmasaydı özellikle kadın kimliğinde bir değişimden söz etmek mümkün olmayacağı için bu kimliğin oluşturulmasındaki en önemli etken Cumhuriyet’in ilanı olmuştur. Daha geniş bir ifadeyle özellikle kadınlar özgürlüklerini, eşitlik hakkını ve toplumdaki yerlerini alsınlar diye devrimler yapılmıştır. Yazar, üst nesil kadınların yeni düzen ile uyum mücadelesini ve çatışmasını verdiği gibi alt neslin yeni düzen içerisindeki rolünü de gerçekçi bir biçimde yansıtmıştır. Romanda yeni rejimin kadın kimliğine en önemli etkileri kıyafet, eğitim ve evlilik alanlarında alt ve üst nesil kadın figürler karşılaştırılarak görüldüğü için bu başlıklara yoğunlaşmıştır.

II. KADIN KİMLİĞİNE ETKİ EDEN ÖGELER

II. I. KIYAFET

Romanda kadın kimliği ile kıyafet sorunu ilişkisi üzerinde en fazla durulan sorunlardan biridir. Kadının toplumsal hayatta yer alamamasının en önemli sebebi olduğu düşünüldüğünde kadın ve örtünme ilişkisi özellikle kadın figür çizimleri ve semboller aracılığıyla işlenir. İlk sayfada kadın giyiminin tüm bedeni örten çarşaf sembolü ile verildiği görülmektedir. “Çarşaf” toplumsal roller ile toplum hayatından uzaklaştırılmış kadın görünümünün sembolüdür. Göç başlangıcında evden ayrılıştaki bu sembole dikkat çekilmiştir: *“iki kadın, üç çocuk, ardından kucığında bebeğiyle çarşafly bir kadın daha...”* (Göğüş, 13) Bütün kadınların çarşaf giymesi ve kadın olarak tanımlanmaları Osmanlı Dönemi’nde kadın profilini okurun görmesini sağlar.

Bu tarihi bağlamda kadın ve dış giysi olan çarşaf birbiriyle özdeşleşmiş; kadının giysi ardına saklanması, gizlenmesi, kimliğinin belirsiz olması sağlanmıştır. Toplum hayatında bulunmamayı sembolize eden “çarşaf” sembolü Osmanlı dönemi kadın kimliğinin ilk belirleyicisidir.

Romanın ikinci bölümü olan Yeni Vatan’a geçiş ile birlikte kadının toplumsal hayata katılımını sağlayan devrimler; kadın ile yeni düzenin karşı karşıya gelmesine ve devrimlere mesafeli yaklaşmasına neden olur. Yazar; kadın kimliğindeki asıl kırılmanın kıyafet meselesinde ortaya çıktığını Fatih’in topları sembolü üzerinden ele alır: “*Şapka ve kıyafet devrimi Fatih’teki eve Bizans surlarını delen on sekiz tonluk Fatih Sultan Mehmet topu gibi düştü. Kadınlar tarafında esen sümme haşa kasırgasını dindirmek kolay olmadı.*” (Göğüş, 49) Kadın kimliği ile Fatih Sultan Mehmet’in topları arasında kurulan ilişki, kıyafet konusunun bu kimlikte en önemli savunma noktası olduğunu gösterir. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u fethederken surları döktürdüğü toplar aracılığıyla aşmıştır. Kadının toplumsal hayata katılımını engelleyen en önemli duvarlardan biri kıyafet meselesidir. Devrimler, kadın ve toplumsal hayat arasındaki duvarı ortadan kaldırmanın ilk şartı olarak kıyafet meselesine odaklanır. Bu yüzden kadın kimliğinin en önemli belirleyicisi kıyafet devrimi, Fatih’in İstanbul surlarını parçalaması kadar toplumsal kabul görmeyen bir zorluğa benzetilir.

Kıyafet devriminin kadın kimliğinde ve kabulünde son derece tepki çekmesinin nedeni bunun din ile ilişkilendirilmesidir. Çarşafın dini bir kıyafet ve sembol olduğu algısı sebebiyle çarşafı çıkartmak dine karşı gelmek ile özdeş görülür: “*Huri çarşafını çıkarmamak için günlerce gözyaşı döktü; yüzü gözü ağlamaktan şişti, kurbağaya benzedi; yemeden içmeden kesildi. Başlarına gelene inanamadı. Sabah akşam bunun hakikat olmaması için dua etti. Allah’ın ve peygamberin emirlerine karşı çıkacağına yer yarılrsa da yedi kat dibine inseydi.*” (Göğüş, 49)

Osmanlı Dönemi kadınının devrimlerle olan ilişkisi din ve rejim çatışmasının kadın üzerinden yürümesiyle ilgilidir. Dini eğitim ve kurallar ile yetişmiş, hatta bir tarikata bağlı olan ailenin birdenbire dini kıyafetlerini değiştirmesi kadınları din ve yeni rejim arasında çatışma yaşamaya itmiştir. Bu çatışmada asırlardır dini emirleri hayatlarının odağında yaşayan kadınlar rejimin söyledikleri yerine dinin söylediklerini kabul etme durumundadır. “*Neydi bu cin çarpmış yeni âdetler? Veli'nin kıyafet devrimi denen ne idiği belirsiz hareket...*” (Göğüş, 50) Huri'nin bilinç akışında devrimlerin cin çarpmış ve ne olduğu belli olmayan bir hareket olarak nitelenmesi Osmanlı kadınlarının devrimleri içselleştiremediği ve onunla çatışma halinde kaldığını gösterir.

Devrimlerin birdenbire kadın kimliğinde değişimi gerçekleştirdiğini söylemek iddialı bir dönüşüm olacağı için yazar, kıyafet devriminin aşamalı olarak gerçekleştiğini ailedeki değişim üzerinden okura gösterir: “*Çarşafı atıp verine pardösü giymelerini istedi. Başlar yine örtülüydü. Huri siyah ipek başörtüsünü aynı renk pardösüsünün içine soktu, yüzünü üçgen bir açıklık bırakacak şekilde kapadı. Çenesinin üzerinde, dudaklarının dibine gelecek şekilde bir toplu iğneyle tutturdu başörtüsünü. Safiye ve Makbule ise eşarplarını bazen arkadan bağladılar, bazen de yandan sarkıttılar.*” (Göğüş, 51) Çarşaf ve pardösü sembolleri Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin birdenbire olmadığını aşamalı bir geçiş olduğunu gösteren kıyafetlerdir. Osmanlı Dönemi kadını toplumsal hayata birden bire geçiş yapmamış, aşamalı bir şekilde toplum hayatında yer almıştır. Bu değişim ve dönüşüm, ilk nesilde tepki ile karşılanıp ara bir yol ile geçiş sağlanırken bundan sonraki nesillerin kıyafet devrimlerini daha kolay benimsemesinin önünü açmıştır. Yazar burada kadının yaşadığı iç çatışmayı “*haşa, sümme haşa*” (Göğüş, 48) gibi dine karşı gelindiğini gösteren Arapça ifadelerle desteklemesi bu değişimin zorluğunu göstermesi bakımından önemlidir. “Haşa” ve “sümme” kelimeleri dine karşı gelinmekten çekinildiğinde kullanılan ifadelerdir.

İlk nesil için çarşaf bir tabu halindeyken pardösüye geçiş yapılması ile alt nesil için çarşaf, dini bir zorunluluk olmaktan çıkmıştır. *“Bayraktar ailesinin başı kapalı gelinleri okuma yazma seferberliği ilan edildiğinde Gemlik’te açılan Millet Mektebi’ne kaydoldular. Anneleri Latin alfabesini sökerken çocuklar mayolarını giyip körfezde yüzmeyi öğrendiler. Huri’nin de diğer Bayraktar gelinlerinin de kapalılıkları kendilerineydi. Devir değişmişti, hiçbiri kızlarının örtünmeleri için ısrarcı olmadı.”* (Göğüş, 57) Annelerin de Latin alfabesi ile tanışmaları sembolik olarak eğitim almalarının ve toplumsal hayata katıldıklarının ifadesidir. Yazarın vurguladığı kapalılığın toplumsaldan bireysel bir tercihe dönüştüğünü gösteren “kapalılıkları kendilerineydi” ifadesi kitlesel olarak toplumda çarşafın artık terk edildiğini göstermektedir. Yazar, anne ve çocuklar arasındaki karşılaştırma ile kadın kimliğinin eğitim faktörü ile şekillendiğini ve değişime uğradığını gösterir. Bu değişimi gerçekleştiren ana unsur toplum yapısında görülen değişim ve eğitimidir. Toplumsal olarak Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş ve bütün halkın eğitim görmesi hem alt hem de üst nesilde değişimi başlatmıştır. Bu değişim önce kıyafete sonra toplumsal baskı aracı olan kadının tutsaklığının son bulması ile özetlenir. *“Nerede kalmıştı bu Letafet? Bu kız ortadan kaybolup duruyordu. Saatlerce aynanın karşısından kalkmamasına, giyime kuşama, takıp takıştırmaya olan merakına şaşırıyordu Huri, önünde emsal de yoktu ki... Sabaha kadar oturup Fransız moda dergilerinde gördüğü elbiseleri bir gecede biçip dikiyordu. Ya orta katın balkonuna çıkıp aryalara söylemesine ne demeliydi?”* (Göğüş, 78) Romanda alt neslin örneği olan Letafet, ailede kadın kimliğinin geçirdiği değişimi ve toplumun örtünme sorununu yansıtmaları bakımından kurgulanmıştır. Letafet’in giyim konusunda annesi Huri’den farklı bir tavır içerisinde olduğu görülür. İlk iki nesilde özellikle Huri’de gözlenen giyim ile ilgili yeniliklerin kadın kimliğine etkisi yerini Batılı giyim tarzını benimsemiş alt neslin almasıyla son bulmuştur. Fransız dergisi sembolü kadınların artık Batı etkisinde bir giyimi kabullendiklerini ve toplumsal hayatta yer edindiklerini gösterir. Önceki nesilde tek tip, çarşafa dayalı, kadını toplum hayatından uzaklaştıran örtünme sorunu alt nesilde

“moda” kavramının yerleşmesi ve kadın giyiminde çeşitliliğin hâkim olması ile kimlik oluşumunda giyim devriminin başarılı olduğunu gösterir. İlk iki nesil için giyim bir çatışma sebebi iken alt nesil için örtünme sorunu diye bir problem ortadan kalkmış, kadının toplumsal hayattan uzak tutulmasının ilk ve belki de en önemli engeli aşılmıştır.

Yazar, alt neslin üst nesille bakışını kıyafet devrimi odaklı ele alarak devrimlerin alt nesilde amacına ulaştığına ve zaman içerisinde toplumda kabul gördüğüne dikkat çekerek kıyafet devrimine yönelik nesil çatışmasının tersine döndüğüne dikkat çeker. Huri'nin kızı, Nezihe'nin alt nesli temsilen devrimleri ve annesini değerlendirmesi buna örneklemedir: *“Yıldız'ın annesinin başı açıktı. Kendi annesi ise onlara okulda çizilen asri Cumhuriyet kadını tipine uymuyordu... Nasıl karşı çıkardı ki bir kadın kendisini esaretten kurtaran kanunlara? Ne diye açmazlardı ki kafalarını? Medeni Kanun'un okutulduğu derste kadınlara verilen haklar anlatıldıkça haline ve Atatürk'e bin kere şükreliyordu o.”* (Göğüş, 83) ifadelerinde yer alan karşılaştırmada Nezihe'nin kendi annesinin örtünmede direnmesini kanuna karşı çıkmak ve esirlik olarak değerlendirmesi, iki nesil arasındaki çatışmasının boyut değiştirdiğini gösterir. Cumhuriyet nesli, devrimlere sahip çıkarken üst neslin de tanınan hakları benimsememesini garip bulmaktadır. Cumhuriyet devrimleri ile birlikte örtünme sorununun kabul görmesi bu devrimin başarıya ulaştığını ve kadınlar tarafından benimsendiğini göstermekte, hatta alt nesil bu devrimin öncelikli savunucusu olmaktadır.

Alt neslin evlilik dönemlerinin gelmesi ile zamanda atlama yapılmış; örtünme ve kıyafet meselesinin kadın kimliğine yansımaları yazar tarafından semboller aracılığıyla farklı bir boyutta ele alınmıştır. *“Enver'i sakinleştirip yolcu ettikten sonra çat kapı Arif Amcasına gitti Nezuşka. Sokağa çıkarken başına şifon bir eşarp bağlıyordu, o kadar uğraşmış yaptığı saçının ondülesi bozulmasını diye. Başını kapatmayı hiç düşünmüyordu, belki yaşlanınca. Tuhaf şey, ailenin*

*kızları arasında en dindarı oydu aslında.” (Göğüş, 115) Üst nesil için örtünme ve çarşaf dini ve toplumsal bir zorunluluk iken Cumhuriyet devrimleri ve kadının sosyal hayatta yer edinmesi ile birlikte alt nesil için zorunluluk anlamını yitirmiştir. Yazarın alt ve üst nesli örtünme bağlamında karşılaştırması kadın kimliğindeki değişimi verir. Nezihe'nin dini duygularının baskın olduğu söylenmesine rağmen üst nesil gibi bu durumu kimlik haline getirmemesi din olgusunun alt nesilde kadın kimliğinin şekillenmesinde geride kaldığını gösterir. Bunun yanı sıra çarşaf yerine eşarp sembolünün kullanılması ve eşarbin saçları kapatma aracı olmaması örtünün de anlam değiştirdiğini gösterir. Bu anlam moda ile bütünleşmiş bir güzellik algısını akla getirir. Burada tercih edilen “ondüle” sözcüğü “saçtaki dalgalanma” anlamına gelir. Kadın figür, saçının dalgalı yapısının belirginleştirip güzelliğini ortaya çıkarmak için eşarp kullanır. Üst nesil için zorunluluk anlamı taşıyan çarşaf yerine geçen “eşarp” “kadın kimliğinde artık dinin değil kıyafet, beden, bireysellik, güzellik, estetiğin ön plana çıktığını gösterir. Bunu Letafet'in giyim tarzı da kanıtlar. Faruk ile ilişkisi sırasında onun ile ilgili yapılan betimlemede “*Letafet, Faruk'la buluşma planları yaptı. Her buluşmaya yeni bir kıyafetle gidiyordu. Göğüslerini ortaya çıkararak dar kesimli verev gömlekler giyiyor, çocuğun ilgisinden memnun oluyordu.*” (Göğüş, 104) cümlelerine yer verilirken kullanılan “dar kesim”, “göğüş”, “gömlek” sözcükleri, kadının bedenini örtmek yerine ön plana çıkartmak istediğini gösterir. Burada üst nesle göre kadın kimliğinde iki ayrı problem örtünme ile verilir. Üst nesil için “çarşaf” kimlik bağlamında toplum ve dini temsil eden ve kadını toplumsal hayatın dışında tutan bir sembolken Cumhuriyet devrimleri sonrası kıyafetlerin değişimiyle kadının toplumsal hayata katılımı sağlanmıştır. Cumhuriyet devrimleri sonrası ise kıyafet tercihi bir başka sorunu beraberinde getirmiştir. Kadın ve örtünme ilişkisi geçmişte toplumsal hayata katılmayı engelleyip kadın bireyliğinin önünü tıkayan bir durumken alt nesilde erkek egemen toplumda kendini erkeğe beğendirme, cinsel objeye dönüşme, moda aracı olma aracına dönüşme tehlikesi ortaya çıkmıştır. Yazar*

erkek egemen düzen içerisinde kadın olmanın zorluğunu Letafet figürü aracılığıyla örneklerken birey olmanın önemini hissettirir.

Sonuçta kıyafet devrimi alt nesil için kadın kimliğinin en önemli tamamlayıcısı iken Osmanlı Dönemi'ni yaşamış üst nesil için çarşaf ve örtünme sorunu bir ikilem alanıdır. Yazar, örtünme probleminin kadının toplumsal hayatta yokluğunun en önemli gerekçesi olduğu için Cumhuriyet'in kıyafet devrimini kadın kimliğinin özgürleşmesi bağlamında en önemli adım olarak kurgular.

II.II. EĞİTİM

Romanda kadın kimliği ve eğitim arasındaki ilişki, üzerinde durulan sorunlardan biridir. Osmanlı Dönemi'nde kadın toplumsal hayattan uzak olduğu için eğitim görmesi zordur. Eğitim gören kadın ise bir tercih değil olumsuz bir durum olarak yansıtılır. *“Safiye bu seçimden dolayı içinin rahat olmadığını kimselere itiraf edememişti. Biraz fazla bilmiş bir şeydi bu kız, okuması yazması da vardı üstelik.”* (Göğüş, 21) Normal şartlarda eğitim görmek, okuma yazma bilmek olumlu bir özellik olarak ele alınması gerekirken cumhuriyet öncesinde bunun olumsuz bir özellik olarak değerlendirilmesi ataerkil düzen ile ilgilidir. Osmanlı döneminde erkek ve kadın rolleri birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığından kadın, ev ve ev hanımlığı ile sınırlandırılmış bir hayata sahiptir. Kendisine gerekli olan bütün nitelikler bu çerçevede ele alınır. Bu sınırı aşmasına neden olacak tüm özellikler olumlu da olsa olumsuz görülür. Okuma yazma bilme de bu durumlardandır. Okuma yazma meselesi ve özellikle kadınların eğitimi Cumhuriyet rejiminin önem verdiği konuların başında gelir. Eski ile yeninin çatışmasına sebep olan kadınların sosyal hayata katılmaları kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe daha da artacaktır.

Romanda cumhuriyet öncesi üst nesil kadın portresinin örneği olarak verilen Huri üzerinden

Osmanlı kadınının hayatını din, tarikat ve inanışlar üzerine kurduğu işlenir. Yazar, din ve inançlardan beslenen kadının yeni düzende toplum hayatında yer edinmemesinin nedenlerinin başında kültür ve inanç geldiğini yansıtır. Kadın figürün kişilik özellikleri romanın başında diyalog ve semboller üzerinden işlenirken kurgunun ilerleyen bölümlerinde figürün yeni rejimle çatışmalarına da yer verilir. Yeni kurulan devletin din ve inanış yerine bilim ve eğitim odaklı olması, dine karşı bilim ve eğitim çatışmalarının eski değerleri temsil eden kadın figürler üzerinden işleneceğini okura sezdirir. Huri'nin kızı Nezihe'nin okula gitmesiyle birlikte din ile ilgili sorular sorması ve sorgulama sürecinin romanda örneklenmesi din ve bilim arasındaki çatışmanın alt nesilde görülmeye başladığının ifadesidir. *“En uysalları Nezihe ise anlamadığı şeyleri yazan kutsal kitabı ezberlemekten hoşlanmadığını söylemişti Huriye. İlkokulda okuma yazmayı söktüğü gün annesine dönüp ‘Bu kitabın Türkçesi yok mu?’ diye soruverdi. Huri kıpkırmızı oldu. Yarabdim bu kızın kafasına bu tuhaf fikri kim sokmuştu?”* (Göğüş, 58) Çocuk figür Nezihe'nin soru cümlesi; Kuran'ı anlamadan okuyanlara karşı anlamın önemini vurgulayan, iki nesil arasındaki din meselesine bakışı ortaya koyan bir tavidir. Okula gitmek ile farkındalıkları artan çocukların dünyayı algılama şekilleri değişmiş, ezberci ve taklide dayanan bir yapıdan sorgulayan ve kendi öğrenmeyi hedefleyen bir yapıya değişim geçirmiştir. Bu süreçte kadın kimliğinin şekillendiricisi eğitimidir. Bunu destekleyen bir örneklemede yine Nezihe üzerinden verilir. *“Nezihe bir keresinde yaptığı resmi Huri'ye göstererek ‘Allah buna mı benziyor?’ diye sordu... Resmi uzattığı Huri'nin çatılan kaşlarını görünce ‘Ama o gökte ve her şeyi görüyor demiştin,’ diye kendini savundu. Huri resmi alıp ortadan kaldırırken ‘Cenab-ı Hak sorgu sual edilmez, ona ancak itaat edilir,’ dedi. Kız suratını ekşitti.”* (Göğüş, 58) Soru cümleleri, diyalog ve betimleme ile verilen Nezihe ve Huri arasındaki gerilim, okula gittikten sonra sorgulayan ve doğayı keşfeden çocuğun annesinden öğrendiği kavramı somutlaştırma isteğinden kaynaklanır. Nezihe'nin somutlaştırmaya ve görünür dünyaya yönelik soru cümlesi, soyut dünyaya ait bir kavramın zihnine oturmamasından kaynaklanan çatışmadır. Yazar, genç

nesildeki din ve bilim arasındaki çatışmayı anne ve kızı üzerinden işleyerek iki nesil arasındaki dine bakıştaki değişimi yansıtır.

Eğitimin kadın kimliğinde yarattığı değişimlerden biri de kadınların güzel sanatlara olan ilgisinin artmasıdır. Kadın kimliğindeki değişimi gösteren unsurlardan biri Batılılaşma ile gelen eğitim farklılaşması ve kültürel değişimdir. Eski kültürü temsil eden Huri ile yeni kültürü temsil eden kızlar arasında dans ve piyano sembolleri üzerinden bu değişim ve kültür çatışması işlenir. *“Dans hocasının geldiği günler geçmek bilmiyordu. Veli'nin eve getirdiği dans hocası, kızlara tangodan rundaya kadar her türlü dansı öğretiyordu... Huri mutfağa kapanıp tasvip etmediği bu hengâmenin bitmesini beklerken çarpıntı geçiriyordu.”* (Göğüş, 59) Ailede kızların dans eğitimi almaları kadın kimliğine sanat boyutunun eklendiğini gösterir. Değişim, dans sembolü ile verilirken üst nesil tarafından bunun “hengâme (gürültü)” nitelenmesi ile verilmesi nesil çatışmasını gösterir. İki neslin karşı karşıya gelmesi, Cumhuriyet düşüncesinin güzel sanatlara önem vermesi ve bu eğitimi kadının alması gerektiği fikrinin toplumda kabul görmesindedir. Benzer durum piyano sembolü ile de gösterilir: *“Dans yetmezmiş gibi Veli'nin köşke getirdiği bronz şamdanlı piyano Huri'nin kafasına çatkı çatmasına sebep olacak kadar günlerce ağrıttı başını, üstelik Veli bir de Beyaz Rus piyano hocası tutmuştu. Adam Macar rapsodileri çaldığında durduk yerde abdest alır, tespahiyle duaya otururdu.”* (Göğüş, 60) Alt üst nesil arasındaki çatışma piyano ve abdest- namaz sembollerinin zıtlığı ile verilir. Üst nesil Huri'nin güzel sanatlara ibadet yaparak kendini konumlandırması din ile yeni eğitim ve kültür arasındaki çatışmayı gösterir. Üst nesil kadın değişime dirense de alt nesil kadının gördüğü sanat eğitimi ile eski kültürel değerlerin yerini eğitimin aldığıın sembolik ifadesidir.

Güzel sanatlar eğitiminin en ileri aşaması Huri'nin kızı Letafet'in konservatuara gitme isteğidir. Aile, kadınların okumasına karşı çıkmasa da toplumsal olarak kadının sanat eğitimi almasına

karşıdır. Bu da aslında toplumun sanat ve sanatçıyı küçümseyen erkek egemen anlayışın bu anlamda etkisini sürdürdüğünü gösterir. *“Letafet o yıl bitirmişti liseyi. Konservatuvara gitme talebini babası geri çevirmişti. Daha neler! Veli Bayraktar'ın şarkıcı kızı olamazdı. O zaman hukuk okuyayım, hem devam mecburiyeti de yok demişti Letafet. Babası bu kez hemen hayır dememişti, ikna etmişti sonunda babasını. Hukuk fakültesindeki derslere çalışıyordu çalışmasına ama gizli gizli de Kadıköy'deki konservatuvarın şan bölümüne gidiyordu.”*

(Göğüş, 79) Erkek egemen yapıda kadın eğitime yine erkekler karar verir. Yazarın güzel sanatlar eğitimini alma yöntemi olarak “gizli gizli” zarfını kullanması ve baba tarafından bu eğitimin “şarkıcılık” olarak küçümsenmesi toplumda sanatın değersizliğini gösterir. Hukuk ile güzel sanatlar arasında yapılan karşılaştırmada hukuk eğitiminin kadına daha uygun görülmesi ve kız evladın babası ile tanımlanması (Veli'nin kızı) toplumsal anlayışta kadının her alanda yer edinemediğini gösteren örneklemedir.

Sonuçta üst nesle eğitim imkânı vermeyen kurallar bütünü rejim değişikliği sonrası kadına eğitim alanında özgürlük sağlasa da bu yine erkek egemen anlayışın kontrolü altında bir özgürlük alanıdır.

II.III. EVLİLİK

Kadın kimliğini şekillendiren özelliklerden birisi de Osmanlı döneminde kadınların hiçbir konuda olmadığı gibi özellikle evlilikleri ve çok eşlilik konusunda söz hakkına sahip olmamalarıdır. *“Gostivar'daki diğer kızlar gibi o da söz hakkından yoksundu, yetim olarak onu sahiplenen fakir akrabaları ne derse o olurdu. Üstelik sonu gelmese de yaşlı bir adamla nikah hadisesi geçmişti başından. Akraba meclisi uzun uzadıya düşünüp taşınmaya gerek görmemiş, üç gün bile beklemeden Huri'yi Veli'ye vermişti.”* **(Göğüş, 37)** Geriye dönüş ile verilen Huri'nin geçmişinde onun başından iki evlilik geçmiş bu evliliklerin her ikisinde de Huri'ye

evliliği isteyip istemediği sorulmamıştır. Kadının kendi evliliğinde söz hakkının bulunmaması evliliğin ve kadının ataerkil düzenin devamı için bir araç olduğunu gösterir. Evlilikte söz hakkına sahip olmamanın bir adım ilerisi çok eşlilik sorunudur. Kadın, erkek egemen toplumda kim ile evlendirileceğine karar veremediği gibi ikinci eş olarak da evlendirilebilir. Genel olarak Osmanlı Devleti zamanında çok eşlilik doğal bir durumdur. Fakat yazar bunu Nakşi tarikatının yayılmasıyla gelişen paralel bir durum olarak ele alır. “*O sıralarda iki eşlilik Vardar kıyısında Sünni etkisi yayıldıkça kabul gören bir durumdu.*” (Göğüş, 38) Balkan coğrafyasında tarikatların yaygınlaşması öncesinde tek eşlilik hakimken Sünni politikaların hâkim olmasıyla çok eşlilik yayılmıştır. Erkekler birden fazla kadın ile evlenebilir. Yazar, cumhuriyet sonrası medeni kanun ile birlikte çok eşliliğin yasaklanması ile aile içi çatışmaları yansıtmak amacıyla çok eşli bir aile yapısı kurgulamıştır.

Huri'nin Veli'nin ikinci eşi olması üst nesil için doğaldır. Hatta bu duruma farkında olmayarak ilk eş Makbule ortam hazırlamıştır. “*Kayınbiraderi Mahmut'a istemeleri için Veli'ye Huri'yi tavsiye eden kendisi değil miydi?*” (Göğüş, 114) Makbule'nin kayınbiraderi için düşündüğü Huri'yi kendi kocası eş edinmiştir. Yazar kendi eliyle kendi üzerine ikinci eş getirilmesi üzerinden kara mizah yaparken erkek egemen toplumun iki yüzlülüğünü ortaya çıkarır. Buna rağmen ilk eş Makbule için çok eşlilik doğal bir durumdur. Bunun sonrası ise evde iki kadının birlikte yaşaması ve bunun doğal bir durum olarak devam ettirilmesidir. Çok eşliliğin doğal sonucu ise karşılaştırmalar ve karşı karşıya gelmedir. “*Yola çıkarlarken küçük gelin Huri, iki rekât yol namazını kılıp üç kere de salavat-şerife getirdiği sırada Makbule yanına samur kürkünü de almak isteyince hava gerilmişti. 'Kürkümü gâvurlara bırakmam,' diye tutturmuştu büyük gelin. Öfkelenen Veli... öyle bir bağırmişti ki, mutfaktaki tabak çanak zelzele olmuş gibi tıngırdayınca Safiye içinden 'Taş yiyessin Makbule!' diye beddua etmişti.*” (Göğüş, 15) Kadınların büyük gelin, küçük gelin olarak nitelenmeleri erkek egemen anlayışın Osmanlı

döneminde hâkim olduğunu ve çok eşliliğin normal karşılanmasına rağmen sessiz bir çatışmanın devam ettiğini gösterir. *“O sırada güzel Huri’den vagonun içine yayılan ışıltılı hareyi gördü Safiye. Birkaç yıldır evlerini aydınlatan bu ışığın hiç sönmeyeceğine kani oldu.”* (Göğüş, 15) Huri romanda “ışık” ve “ışıltı” sözcükleriyle nitelenir. Buna bağlı olarak anne Safiye’nin Makbule’ye beddua edecek kadar ileriye gitmesi Makbule’nin ailede değersizliğindedir. Cumhuriyet devrimleri ile beraber bu sorun ortadan kaldırılmış, çok eşlilik yasaklanmıştır. Bunun kadın kimliğine etkisi kadının aile içerisinde önemini ve değerini artırmıştır.

Yapıtta karşılaşılan bir başka evlilik sorunu mevcut eşler içinde kiminle resmi nikah kılılacığıdır. “Belli ki ilk hanım evde misafir gibiydi, her gece aynı yastığa başını koyduğu eş ikincisiydi. Felsefeci, Veli’ye ikinci hanımla nikâh tazelemesini tavsiye etti. Veli bunun üzerine gün alıp Huri ile belediye nikâhı kıydı. Bu konuda kimseye açıklama yapmamıştı.” (Göğüş, 65) Veli’nin Huri ile nikahlanmasından kısa bir süre sonra Makbule evden ayrılmış, Fatih’teki eve taşınmıştır. “Makbule kızının yanına taşındığından beri kendine itiraf etmekte zorlansa da rahatlamıştı, zira Veli’nin ilk karısından yayılan kıskançlık nazarları hep canını yakmıştı.” (Göğüş, 100) Geçmişte doğal bir durum olarak görünse de Huri’nin bilinçaltından aktarılan çok eşliliğin aslında aile içerisinde üstü örtülen ve katlanılan bir problem olduğu görülmektedir. Devlet mevcut eşler için af çıkartsa da çok eşliliğin yasaklanması erkek egemen toplum anlayışına sınır koyması açısından önemlidir. Kadını aile içinde değersizleştiren bu durum, üst nesil için doğalken alt nesil Nezihe figürü için utanç sebebi olacak bir durumdur. “Nene dedikleri annesinin Makbule ablasının, babasının ilk eşi olduğunu arkadaşlarına nasıl anlatacaktı? Sınıfta başkası da var mıydı acaba babası iki karılı olan? Çelişki yumağının ipleri boynunu sıkmaya başlayınca nefesi daraldı.” (Göğüş, 84) Cumhuriyet devrimlerinin başarı sağladığı alanlardan birisi çok eşlilik meselesidir. Bu sorunun alt nesilde çok hızlı bir değişim

ile kabul görmesi ve figürü soru cümleleri ile çatışmaya sokacak kadar utanma sebebi olması kadın kimliğinin tek eşlilik üzerinden şekillendiğini, kadını araç konumuna indiren erkek egemen anlayışa sınır konulduğunu gösterir.

III. SONUÇ

Yeni bir rejime geçiş sadece ülkenin bağımsızlığa kavuşması değil insanların da kimlik değiştirmesi anlamına gelir. Bu geçiş ve kimlik edinme yeni devletin ne kadar özgürlükçü, modern veya muhafazakâr olduğu ile ilgilidir. Osmanlı Devleti dini öğelerin ağır bastığı milli özellikleri olan bir devlettir. Bu haliyle din ve erkek egemenliği hem topluma hem de devlet yönetimine hakimdir. Cumhuriyet'e geçişle birlikte daha özgürlükçü, daha demokrat daha katılımcı bir anlayış benimsenmiş din ögesi arka planda kalmıştır. Bunun yansıması olarak değişim özellikle kadınlarda kırılmalara sebep olmuştur. Osmanlı Döneminde hemen hemen hiçbir hakka sahip olmayan kadınlar için yenilikler düzenlenmiş, yeni rejimle birlikte özgürlüklerine kavuşmaları ve toplumsal hayata katılmaları sağlanmıştır. Kadınları en fazla etkileyen üç alan ise yeni düzenlemelerin odağında yer almıştır. Bunlar özellikle kıyafet, eğitim ve evlilik alanlarındadır.

Yazar Zeynep Göğüş, *Işık Ülkesinden* romanında yeni rejime geçiş dönemine ve farklı kadın figürlerin bu geçişten etkilenmelerine odaklanır. Figürleri resmederken kullandığı her bir özellik bu geçişin sancılarını hem bireysel hem toplumsal bağlamda yansıtmak amaçlıdır. Üst nesilden kadınlar Safiye, Huri ve Makbule her iki rejimi görmeleriyle eski- yeni toplum, sözlü- yazılı haklar, Doğu-Batı kültürü, din-modernlik vb. çatışmalar arasında yönlerini ve kimliklerini bulmaya çalışan kadınların örnekleridir. Alt nesil kadın karakterler Nezihe, Letafet ise Osmanlı Dönemi'ni hiç bilmeden yeni rejim anlayışı ile yetiştiklerinden onlar Osmanlı Dönemi kalıntılarını annelerinde gözlemlemişlerdir. Nezihe ve Letafet'in yeni rejim örnekleri

olduğu düşünöldüğünde nesiller arasındaki kimlik değişiminde yeni rejim Cumhuriyet ve yapılan devrimlerin kadın kimliğini şekillendirdiği görölmektedir.

Bu makalenin ana tezi olan “Kadın kimliğinin oluşumunda en önemli adım özgürlüklerin önünü açan Cumhuriyet rejimine geçiştir. Bu sayede kadınlar özgürlük, eşitlik ve katılımcılık özelliklerini kazanmıştır.” düşüncesi kadın figürlerin rejim ile ilişkisinin özetidir. Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı sonrası bağımsızlığı ilan edip rejim değişikliğine gitmeseydi örtünme, eğitim ve çok evlilik gibi kadını tutsak eden özellikler devam edecekti. Bağımsızlık sonrası Cumhuriyet rejimine geçiş sadece ülke yönetimini değiştirmemiş aynı zamanda yapılan devrimlerle kadınları yeniden var etmiştir. Cumhuriyet’in halka dayalı, kadın- erkek eşitliğini savunan, laiklik odaklı bir rejim olması kadınların daha özgürlükçü bir ortamda hem sosyal hayata daha fazla katılmalarını sağlamış, hem de elde ettikleri hakları kullanarak erkeklerle eşitliğin önünü açmıştır. Kadınlar bu konularına Cumhuriyet ile gelmiştir. Bununla birlikte yazar; muhafazakâr değerlerden çağa uygun değerlere rejim ve devrimler ile geçiş yapıldığını savunmakla birlikte erkek egemen toplum anlayışının hala sürdüğüne, kapitalist değerlerin topluma hâkim olduğuna dikkat çekerek kadınların kimliklerini oluştururken bu iki alana dikkat etmeleri gerektiğinin de altını çizmiştir.

IV. KAYNAKÇA

- Atatürk Ansiklopedisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- Coşkun, Betül. *Türk Modernleşmesini Kadın Romanları Üzerinden Okumak*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S. 4, 2010.
- Göğüş, Zeynep. *Işık Ülkesinden*. İstanbul: Everest Yayınları, 2019.
- Türkeş, Ömer. *Güdük Bir Edebiyat Kanonu, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.